

DE KINDEREN VAN PIM

De zesentwintig LPF-kamerleden uit 2002
en LPF-oprichter Peter Langendam

Joost Vullings

*De kinderen van
Pim*

Lebowski Publishers, Amsterdam 2017

© Joost Vullings & Marloes Lemsom, 2017
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2017
© Omslagfoto: ANP | Martijn van den Dobbelsteen
Omslagontwerp: Riesenkind
Typografie: Crius Group, Hulshout
Foto auteur: © NOS
Foto's LPF-Kamerleden: © Hans Kouwenhoven

ISBN 978 90 488 3451 8
ISBN 978 90 488 3452 5 (e-book)
NUR 400 | 906

www.lebowskipublishers.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Lebowski is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	7
De politieke Pim en zijn LPF	12
Mat Herben (nr. 6)	33
Theo de Graaf (nr. 25)	65
Winy de Jong (nr. 4)	81
Vic Bonke (nr. 9)	88
Joost Eerdmans (nr. 19)	97
Philomena Bijlhout (nr. 15)	114
Harm Wiersma (nr. 18)	120
Fred Schonewille (nr. 8)	134
Wien van den Brink (nr. 20)	151
Hans Smolders (nr. 16)	156
Olaf Stuger (nr. 21)	174
Jan van Ruiten (nr. 24)	194
Fred Dekker (nr. 10)	198
Egbert-Jan Groenink (nr. 29)	208
Jim Janssen van Raaij (nr. 3)	224
Milos Zvonar (nr. 12)	230
Gerard van As (nr. 22)	237
Ton Alblas (nr. 23)	253
Gerlof Jukema (nr. 14)	257
Cor Eberhard (nr. 13)	270
Frits Palm (nr. 17)	283
Harry Smulders (nr. 26)	287
João Varela (nr. 2)	302

Ferry Hoogendijk (nr. 5)	323
Harry Wijnschenk (nr. 28)	331
Firouze Zeroual (nr. 11)	350
De stiefvader: Peter Langendam	356
Slotwoord	384
Dankwoord	397
Bronnen	398
Personenregister	422
Over de auteurs	428

VOORWOORD

Het blijft een bizar scenario: een politicus komt op als een komeet, zet het land op zijn kop en wordt net voor verkiezingsdag vermoord. Desondanks verovert hij postuum zesentwintig zetels voor zijn politieke erfgenamen, een club mensen die zich sterk aangetrokken voelt tot hun leider en zijn ideeën, maar elkaar nauwelijks kent. Om die zesentwintig Kamerleden, die door Pim Fortuyn waren uitverkoren om het politieke avontuur met hem aan te gaan, draait dit boek. Ze blikken na vijftien jaar openhartig terug op een bewogen periode uit hun leven en op een van de roerigste periodes in de parlementaire geschiedenis.

Najaar 2001. Paars II is uitgeregeerd en de deelnemende partijen pvda, vvd en D66 maken zich op voor verkiezingen. Wie wordt premier? pvda'er Ad Melkert of Hans Dijkstal van de vvd? Dat lijkt de inzet van de verkiezingen te worden, totdat plotseling ene Pim Fortuyn ongenadig hard op de toegangspoort van de macht aanklopt. Flamboyant, welbespraakt en fel op de gevestigde orde doet hij de lucht in Den Haag en in het hele land trillen. Aanvankelijk wordt er nog wat lacherig gereageerd op zijn entree in de politieke arena. Is deze man een lawaaijerige eendagsvlieg of daadwerkelijk een factor van belang? Fortuyn weet echter een snaar te raken bij de kiezer en schiet omhoog in de peilingen. De lacherigheid verdwijnt dan ook snel, waarschuwingen voor het 'gevaar' Fortuyn volgen. Hij zou er 'foute' ideeën over de islam en immigratie op nahouden. De kritiek raakt hem, maar niet zijn populariteit. Dat maakt de verwarring bij zijn tegenstanders alleen maar groter. Na zijn dood wordt goed

zichtbaar wat hij losgemaakt heeft. Van relletjes in Den Haag tot een uitvaart die live op televisie uitgezonden wordt. Tienduizend mensen staan langs de snelweg om de politicus een laatste groet te brengen als zijn lichaam van zijn woonplaats Rotterdam naar de begraafplaats in Driehuis verplaatst wordt.

Mei 2002. In een wolk van camera's en microfoons betreden de zesentwintig verweesde 'kinderen' van Pim voor het eerst de Tweede Kamer. Fortuyns woordvoerder Mat Herben is in de dagen na de moord al uitgegroeid tot informele leider van de partij. Na enig aandringen accepteert hij weifelend het fractievoorzitterschap van de Lijst Pim Fortuyn (LPF). Plots zit hij aan de formatietafel met gelouterde politici als Maxime Verhagen (CDA) en Gerrit Zalm (VVD). De rest van de LPF-fractie probeert ondertussen op de tast de weg te vinden in het parlement. Midden in de zomer treedt het kabinet-Balkenende I aan, leunend op de steun van CDA, VVD en politieke debutant de LPF.

Na het debat over de regeringsverklaring, het eerste debat van een nieuw kabinet, eind juli, lijkt een periode van relatieve rust aan te breken, maar die duurt niet lang. Als het Haagse zomerreces ten einde komt en het politieke circus volop gaat draaien, ontspint zich een van de spectaculairste politieke soapseries uit de vaderlandse geschiedenis met een eindeloze reeks conflicten, ruzies en chaotische taferelen tot gevolg. Rond de begrafenis van prins Claus dient de apotheose zich aan. Een hoogoplopend conflict tussen LPF-ministers Eduard Bomhoff en Herman Heinsbroek doet op 16 oktober 2002 het kabinet-Balkenende I exploderen en de LPF imploderen. Er worden opnieuw verkiezingen uitgeschreven, de LPF krimpt naar acht zetels en belandt in de oppositie. Zo snel als Nederland kennismaakte met de LPF en haar hoofdrolspelers, zo snel zijn de meesten ook weer verdwenen.

Na de verkiezingen van mei 2002, toen de LPF het Binnenhof betrad, maakte ik voor het eerst serieus kennis met de kinderen van

Pim. Als debuterend verslaggever van het *NOS Radio 1 Journaal* hing ik geregeld rond in de wandelgangen van de LPF. Ik herinner me mijn verbazing over het politiek amateurisme, maar ook mijn gevoel van ongemak. Je deed verslag, maar tegelijkertijd blies je zuurstof in de uitslaande brand bij de LPF. Er is weinig voorstellingsvermogen voor nodig om te beseffen dat de massale aanwezigheid van journalisten het alleen maar erger maakte. Alsof je introk bij een ruziënd echtpaar dat via jou met elkaar communiceerde. Ondanks de letterlijk kleine afstand tussen pers en politiek, waren mijn contacten met LPF-Kamerleden doorgaans vluchtig. De permanente hectiek stond pogingen hen beter te leren kennen in de weg.

Nu, vijftien jaar later, heb ik de tijd genomen voor een hernieuwde kennismaking, in alle rust. Tijd heelt wonden. Ook die binnen de LPF, zou je zeggen. Hoe zou het met ze zijn? Wat trok ze destijds aan in Fortuyn? Wat deden (en doen) de traditionele partijen niet goed? Waarom ging het zo hopeloos mis met de LPF? Wat is de politieke erfenis van Fortuyn? Met andere woorden: hoe analyseren de fractieleden van weleer met de wijsheid van het heden hun eigen politieke bestaan?

Deze vragen, en meer, stel ik in dit boek aan de zesentwintig Kamerleden die op de slippers van hun overleden leider een plek in de Tweede Kamer verwierven. Een bewuste keuze. Deze Kamerleden onderscheiden zich namelijk van de uiteindelijke LPF-ministers, omdat zij zich al in een vroeg stadium vol overtuiging aanmeldden als kandidaat-Kamerlid of als vrijwilliger. Zij staken hun nek uit in een periode waarin de keuze voor de LPF bepaald niet salonfähig was. Sommigen van hen, zoals Hans Smolders, Cor Eberhard en Harry Wijnschenk, waren zelfs vrijwilligers van het eerste uur en zetten zich vol overgave in om de LPF in een paar weken tijd vorm te geven en deelname aan de verkiezingen mogelijk te maken.

Geschokt en verdrietig, soms ook angstig, besluiten de kandidaat-Kamerleden na de dood van Fortuyn door te gaan. De last van de politieke erfenis van hun charismatische leider belandt zo

op hun schouders. De camera zwenkt in een soepele beweging van voorman Fortuyn naar zijn onervaren volgelingen. Deze omstandigheden maken deze groep voor mij velen malen interessanter dan blikvangers als Herman Heinsbroek en Eduard Bomhoff, die pas in beeld verschenen na Fortuyns dood.

Eén persoon heb ik toegevoegd aan deze serie interviews en portretten: Peter Langendam, vriend van Fortuyn, medeoprichter van de LPF en de man die de leiding had over het selectieproces van de kandidaat-Kamerleden. Hij is in wezen de stiefvader van ‘de kinderen van Pim’ en verdient daarom een plek in dit boek.

Het is nadrukkelijk niet mijn bedoeling om ruzies van weleer tot achter de komma uit te pluizen en nieuw leven in te blazen. Het draait om de analyse: een uitgangspunt dat veelal voor de oud-parlementariërs reden was om na aanvankelijke twijfel in te stemmen met een interview. Velen waren toch wat schuchter geworden na ervaringen met de media in het verleden.

Winy de Jong, Philomena Bijlhout en Firouze Zeroual gaven nadrukkelijk aan geen behoefte te hebben om op deze episode terug te blikken. Een te respecteren keuze. Niettemin is van alle drie een kort portret opgenomen. Dat geldt ook voor de reeds overleden Kamerleden van het eerste uur: Jim Janssen van Raaij, Ferry Hoogendijk, Frits Palm, Wien van den Brink, Ton Alblas en Jan van Ruiten.

De mensen die meewerkten aan dit boek blijken nog altijd sterke karakters met uitgesproken meningen. Frontale botsingen tussen een aantal van die karakters destijds bepalen het beeld van de LPF-fractie dat in ons collectieve geheugen is blijven hangen. ‘LPF-achtige toestanden’ is niet voor niets in Den Haag de staande uitdrukking geworden voor chaos en ruzie.

Toch doet juist die kwalificatie sommigen pijn. Bij de eerste contacten merkte ik dan ook geregeld dat er behoefte is aan een vorm van rehabilitatie en aan enig begrip voor de omstandigheden en de onmogelijke opdracht waar ze onverwacht voor stonden. Geen van de betrokkenen ontkent dat ze als collectief gefaald hebben, maar

men vindt dat er wel erg hard en eenzijdig over hen geoordeeld wordt. Positief zal het beeld nooit worden, wel hoop ik dat dit boek enige gelaagdheid aanbrengt in de eendimensionale karakters van de voormalige LPF-fractieleden, zoals die door de media in de afgelopen vijftien jaar gevormd en in stand gehouden zijn.

Het oordeel van de fractieleden over de pers is dan ook unaniem: te opdringerig en vooral vooringenomen. De opstelling en werkwijze van de journalistiek vormen dan ook een wezenlijk onderwerp van gesprek in menig interview.

Dit boek heeft niet als doel de historie van de LPF gedetailleerd te reconstrueren. Het draait, zoals gezegd, om de herinneringen, anekdotes en analyses van de deelnemers, die in zekere zin altijd gekleurd en door de tijd vertekend zijn. Maar hopelijk dragen hun gecumuleerde verhalen bij aan de geschiedschrijving van de LPF.

Het bleek tijdens de gesprekken al snel dat dit boek over meer gaat dan het recente verleden. Het heden was in elk gesprek nooit ver weg, want Fortuyn is de aartsvader van het hedendaagse Nederlandse populisme met Geert Wilders als succesvolste navolger. Een naam die steevast in elk gesprek opduikt en wiens agenda en stijl door de geïnterviewden steevast langs de meetlat van Pim gelegd worden. Ook blijkt de onvrede van destijds virulent voort te leven in de politieke kinderen van Pim. Wie 2002 snapt, zal het heden hopelijk ook beter begrijpen.

DE POLITIEKE PIM EN ZIJN LPF

25 november 2001. Schouwburg Gooiland in Hilversum. Met 89 procent van de stemmen kiest het partijcongres van Leefbaar Nederland (LN) Pim Fortuyn tot lijsttrekker. ‘Het leken wel Oost-Europese verkiezingen van voor de val van de Muur,’ grapt de kersverse leider in zijn aanvaardingsspeech.

‘Nieuwe Politiek’ is het motto van de Leefbaren. Geen achterkamertjespolitiek, politici die woord houden en vooral meer zeggenschap voor burgers. ‘Het land teruggeven aan de mensen in het land,’ noemt Fortuyn het. En hij weet wat daar voor nodig is: ‘Mensen moeten zich betrokken kunnen voelen bij het openbaar bestuur. (...) de randvoorwaarden daarvoor zijn herkenbaarheid en kleinschaligheid.’ Fortuyn pleit in zijn speech voor de gekozen burgemeester en uiteraard voor de gekozen premier. ‘Een stem op de macht en een stem op de controle daarvan.’

In de toespraak, van naar eigen zeggen ‘castroiaanse lengte’, komen alle stokpaardjes van Fortuyn aan bod: zijn pleidooi voor de menselijke maat in zorg en onderwijs, zijn voorliefde voor ondernemend Nederland en het belang van veiligheid op straat. Maar ook zijn credo dat ICT onze samenleving drastisch verandert. ‘We leven in een revolutionaire tijd. En dat is de tijd van de nieuwe economie. De tijd van de informatie-economie.’ Hij verhaalt over de oude industriële economie, waar massaproductie en massaconsumptie centraal stonden en het design van producten en diensten door de aanbieder bepaald werden. ‘En wat is nou de geweldige belofte die de informatiseringsmaatschappij in zich draagt (...) dat de consument

via de virtuele snelweg direct, proactief, met heel zijn creativiteit kan interveniëren in het design van het productieproces. En dat betekent het grootste democratiseringsproces dat we ooit in ons cultuurgebied gezien hebben. (...) U gaat straks bepalen hoe bij Unilever de slasaus smaakt.’ De omslag van aanbod- naar vraaggerichte productie ziet Fortuyn door ICT min of meer vanzelf ontstaan in de marktsector. In de publieke sector is dat niet vanzelfsprekend, vandaar zijn doel om de politieke kussens in Den Haag op te schudden.

Ook zijn pleidooi voor drastisch minder asielzoekers passeert de revue in zijn toespraak, maar hij kiest zijn woorden zorgvuldig. Zijn standpunten over asiel en islam liggen namelijk uiterst gevoelig bij het bestuur van LN. Eerder was daarom afgesproken ‘dat Fortuyn voortaan niet meer zal zeggen dat “Nederland vol is” maar dat “Nederland druk is”.’ (Snel, *Pim Fortuyn en zijn partijen*, blz. 23) Voor de gelegenheid laat Fortuyn, waarschijnlijk zeer bewust, zijn islamkritiek onbesproken. In de speech ontvouwt Fortuyn dus vrij uitgebreid zijn politieke agenda. Het zijn echter de *soundbytes* die de geschiedenis in gaan. ‘(...) laat ik mijzelf één keer puntig karakteriseren. En dan spreek ik over mezelf in de derde persoon. Hij zegt wat ie denkt en doet wat ie zegt. En daar kan u van op aan.’ Dan werkt hij toe naar de apotheose, dankt iedereen voor zijn uitverkiezing en besluit zijn speech met de beroemde woorden: ‘Ik heb er zin an. *At your service.*’ Fortuyn saluëert en kijkt vol bravoure de zaal in. Applaus en muziek klinken.

Leefbaar Nederland stijgt al voor Fortuyns uitverkiezing van drie naar tien zetels in de peilingen. Partijoprichter Jan Nagel is dolgelukkig. Maar de twijfels in de partij over Fortuyns islam- en integratiestandpunten blijven manifest. Voor Fortuyn zijn deze standpunten echter onwrikbaar, want ze komen voort uit een diepgewortelde overtuiging dat de islam een gevaar voor de Nederlandse identiteit vormt. ‘Of we het nu leuk vinden of niet, de moderniteit ontkomt er niet aan om op zijn minst de ideologische strijd met de islam aan te gaan.’ (Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, blz. 9)

Er is ook wrijving omdat Fortuyn zich niet altijd houdt aan afspraken. Op het moment dat LN de kieslijst presenteert, noemt hij de lijst 'een beetje dun'. LN-mediastrateg Kay van der Linde zegt later over dit moment dat hier de kiem ligt voor de latere breuk. 'Toen drong voor het eerst tot ons door: op een cruciaal moment laat hij ons vallen.' (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 122)

Op zaterdag 9 februari barst de bom. De kop, 'Fortuyn: grens dicht voor islamiet' knalt van de voorpagina van *de Volkskrant*. Fortuyn noemt de islam een achterlijke cultuur en hij stelt voor artikel 1 van de Grondwet af te schaffen. De vrijheid van meningsuiting gaat boven het verbod op discriminatie, aldus Fortuyn.

De gevestigde politieke partijen ruiken die zaterdagochtend hun kans. Ze denken dat Fortuyn zijn hand overspeeld heeft met deze uitspraken. Gretig wordt hij van een etiket voorzien. 'Fortuyns uitspraken zijn niet gewoon rechts, maar extreemrechts,' zegt bijvoorbeeld GroenLinks-leider Paul Rosenmöller. Maar ook binnen Leefbaar Nederland verslikken velen zich in hun ontbijt. 'Hij eruit of ik eruit' is de reactie van LN-bestuurslid Broos Schnetz als medebestuurslid Henk Westbroek hem per telefoon op zijn vakantieadres op de hoogte brengt. (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 144) Diverse districtbestuurders en kandidaat-Kamerleden dreigen die dag met opstappen.

Om de pers te ontwijken ontmoet het LN-bestuur elkaar die zaterdagavond in de Hilversumse bovenwoning van Kay van der Linde. Ook Fortuyn is uitgenodigd. Hij typeert de commotie als een storm in een glas water en geeft aan absoluut niets van zijn woorden terug te zullen nemen. Voor het LN-bestuur is het overduidelijk meer dan een storm in een glas water. De ergernis is groot, niet alleen om wat Fortuyn zei, maar ook omdat hij in hun ogen te vaak doet waar hij zin in heeft. Het bestuur besluit uiteindelijk te stemmen over het leiderschap van Fortuyn. De breuk is een feit. 'Geen van ons kan deze ideeën thuis verdedigen,' zegt Jan Nagel. Broos Schnetz vult aan: 'Misschien heb je wel gelijk, maar wij zijn niet toe aan de standpun-

ten die jij inneemt.’ (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 149) Dan volgen de bekende scènes. Nagel loopt naar buiten en zegt in de camera van *NOVA*: ‘Nederland is niet vol’ en ‘Artikel 1 moet niet worden afgeschaft.’ Kort daarop komt Fortuyn naar buiten, hij stapt achter in zijn Daimler, opent zijn raampje, steekt zijn arm eruit en roept: ‘Ik word de nieuwe minister-president. Vergis je niet. Ik word de nieuwe minister-president.’ Wuivend rijdt hij langzaam met butler Herman aan het stuur de nacht in. Op naar Rotterdam.

Helemaal politiek dakloos is Fortuyn niet. Krap drie weken voor de breuk met de landelijke Leefbaren wordt hij op zondag 20 januari gepresenteerd als lijsttrekker van Leefbaar Rotterdam (LR). Het *Volkskrant*-interview leidt overigens ook binnen LR tot flinke onrust. Op zondagavond 10 februari, de dag na Fortuyns vertrek uit LN, verzamelt de top van LR zich in het partijkantoor. ‘Wat te doen met Fortuyn?’ is volgens LR-oprichter Ronald Sørensen het enige agendapunt. Twee kandidaat-raadsleden geven aan op te stappen als Fortuyn blijft. LR-kopstukken als Ronald Sørensen en Marco Pastors blijven achter hun voorman staan. ‘Pastors deelt mee dat hij het volste vertrouwen in Fortuyn heeft. Hij vindt het interview goed en scherp gesteld en refereert aan de televisie-uitzending *Buitenhof* op zondagochtend, waarin wordt gesteld dat artikel 1 en 7 van de Grondwet inderdaad haaks op elkaar staan en dat Fortuyns stellingname zo gezien zo erg niet is.’ (Oosterhoek, *Pim Fortuyn en Rotterdam*, blz. 61) Die avond nemen de aanwezigen geen beslissing over de positie van Fortuyn. Eerst moet er een gesprek plaatsvinden en, heel belangrijk, Fortuyn moet toezeggen dat hij het partijprogramma onderschrijft en uitdraagt. Want op een lijsttrekker die zijn eigen gang gaat, zitten veel Leefbaar Rotterdammers die ook lid zijn van de landelijk tak niet te wachten. Onder die voorwaarden mag Fortuyn aanblijven. Bij Fortuyn thuis vindt het gesprek plaats. Hij zegt volledig achter het verkiezingsprogramma te staan. ‘Volgens Fortuyn begrijpen de Rotterdamse leden hem en moet niemand denken dat hij een racist is. Na afloop van de bespreking geeft For-

tuyn een toelichting aan de aanwezige landelijke media die in groten getale op de stoep voor zijn woning aan het G.W. Burgerplein staan. Fortuyn: “Ik was lijsttrekker van Leefbaar Rotterdam. Ik ben het en ik blijf het.” (Oosterhoek, *Pim Fortuyn en Rotterdam*, blz. 65)

Het vertrek bij Leefbaar Nederland laat Fortuyn niet onberoerd. Aangeslagen zit hij de dag erna thuis in Rotterdam. Even overweegt hij de handdoek in de ring te gooien en te stoppen met de politiek, maar uiteindelijk vindt Fortuyn dat hij door moet gaan. Twee opties heeft hij nu: een lijmpoging of voor zichzelf beginnen. Tot een serieuze lijmpoging komt het niet.

Op maandag 11 februari gaan Albert de Booij (directeur Speakers Academy), Peter Langendam (ICT-ondernemer) en John Dost (vastgoedmakelaar) langs bij hun vriend Fortuyn. Weer slaat de twijfel toe, maar Langendam zegt: ‘Je wilt het, je kunt het en je moet het. Je moet datgene doen wat je doen moet.’ (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 156) De drie besluiten hun vriend te helpen bij de oprichting van een nieuwe politieke partij. Op woensdag 13 februari zitten de vier heren bij de notaris, de Politieke Vereniging Lijst Pim Fortuyn (LPF) wordt opgericht. Twee dagen later, als de LPF ook bij de Kiesraad ingeschreven wordt, is aan de belangrijkste formaliteiten voldaan. In De Kubus, een pand van John Dost in Rotterdam, huist voortaan het hoofdkantoor van de partij. De Booij beheert de agenda van zijn vriend Pim, Langendam ontfermt zich over de selectie van de kandidaat-Kamerleden, Dost wordt de penningmeester. ‘Een week na de oprichting van de LPF stapt De Booij alweer op als bestuurslid. Hij blijft wel de mediazaken doen (...) “Peter was gegrepen door je gedachtegoed. John ook. Ik niet. Ik ben een vriend, verder niet,” zegt hij tegen Fortuyn.’ (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 163) Afgesproken wordt dat Fortuyn zich volledig richt op de campagne. De Booij besluit dat zijn vriend niets te zoeken heeft in kleine zaaltjes: de televisie moet het podium worden. Bij voorkeur liveoptredens. Maximale controle is het devies na het roemruchte *Volkskrant*-interview.

Op 14 maart presenteert Fortuyn in perscentrum Nieuwspoort *De puinhopen van acht jaar Paars*, een politiek pamflet waarin Fortuyn aangeeft hoe Paars in zijn ogen faalt en wat hij daar tegenover zet. Zo worden de ‘Paarse wachtlijsten’ in de zorg uitgebreid geheeld. Toch stelt hij niet voor om meer geld in de zorg te steken, maar juist om twee jaar lang het budget te bevriezen. Dat moet de sector dwingen de bureaucratie terug te dringen en overtollige managers te lozen. Ook het onderwijs hoeft voorlopig niet op extra geld te rekenen. In zorg en onderwijs moet de professional het weer voor het zeggen krijgen, dat is het doel van Fortuyn. De politie moet weg van de papierwinkel, ‘meer blauw op straat’ is zijn motto.

‘De wao wordt zodanig hervormd dat alleen medisch objectief meetbare ziekten en aandoeningen voor de vaststelling van een uitkering in aanmerking komen. Bovendien moet er een directe relatie bestaan tussen ziekte en aandoening en de arbeidssituatie.’ (Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, blz. 109) Dit standpunt roept heftige kritiek op, omdat iemand met kanker dan in de bijstand zou belanden. Als Felix Rottenberg in het interviewprogramma *Slot Rottenberg* Fortuyn confronteert met deze consequentie, zegt hij dat hij zijn eigen voorstel nog moet bestuderen en komt met een idee voor een aanvullende verzekering uit belastingmiddelen voor chronisch zieken. Ook dit typeert de politicus Fortuyn. Hoe stellig en overtuigend hij ook klonk, het denken stond nooit stil.

In het hoofdstuk over het vreemdelingenbeleid in *De puinhopen van acht jaar Paars* somt hij concrete maatregelen op om zijn ‘Grens dicht voor islamiet’ uit *de Volkskrant* waar te maken. Fortuyn pleit voor opvang in de regio. In eigen land niet meer dan tienduizend asielzoekers in sobere opvangmogelijkheden. Hij wil het Schengenverdrag opzeggen en herstel van de grenscontroles. Het vn-vluchtelingenverdrag wordt aangepast. Als dat niet mogelijk is, wordt het opgezegd. Het gezinsherenigingsbeleid moet veel strenger en wie de Nederlandse taal niet redelijk beheerst of onvoldoende meedoet, raakt zijn uitkering kwijt.

Ad Melkert (pvda) en Thom de Graaf (D66) verklaren na lezing van Fortuyns boek dat samenwerking in een coalitie niet mogelijk zal zijn. Hans Dijkstal (vvd) en Jan Peter Balkenende (CDA) laten zich ook kritisch uit over het programma van Fortuyn, maar houden de mogelijk tot samenwerking open.

‘Op naar nul zetels,’ klinkt het opeens tijdens de presentatie van *De puinhopen van acht jaar Paars*. Een taart gevuld met braaksel van de Biologische Bakkers Brigade treft Fortuyn vol in het gezicht, een tweede raakt zijn bovenlijf. ‘De taarten dienen het charisma van de onaantastbare extreemrechtse populist te doorbreken en hem van zijn voetstuk te stoten,’ verklaart een van de daders. Na het incident maakt Fortuyn duidelijk dat hij zich bedreigd voelt en richt zich tot premier Kok: ‘Wij willen een inhoudelijke verkiezingsstrijd voeren, zonder demonisering. Een uitvloeisel van deze demonisering hebben we zojuist kunnen meemaken.’ (RTV Rijnmond, YouTube, 7 maart 2012)

De opkomst van Fortuyn bracht de bestaande politieke partijen totaal in verwarring. In hun ogen was Fortuyn een rare kwibus met verwerpelijke ideeën. Maar veel kiezers dachten daar anders over, vlak voor zijn dood stond de LPF op achtendertig zetels in de peilingen. Als konijnen in de koplamp keken de concurrenten toe hoe Fortuyn de verkiezingen volledig domineerde. Door zijn standpunten en persoonlijkheid veerde het politieke debat op. Na acht jaar Paarse politiek waren de natuurlijke politieke tegenstellingen tussen sociaaldemocraten en liberalen verdwenen onder de dikke deken van het consensusdenken in de coalitie. ‘Een elitedemocratie die zich slechts zeer ten dele afspeelt in de openbaarheid, doch die grotendeels verloopt via voorgekookt beraad in achterkamertjes zoals bijvoorbeeld het Torentje van de minister-president.’ (Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, blz 11) Fortuyn stampte hard tegen deze vorm van politiek bedrijven aan. Niet alleen de politieke cultuur, ook het stelsel deugde niet. Fortuyn wilde meer directe democratie zoals een gekozen minister-president. Ook wil-

de hij af van de ring van belangenorganisaties met hun wortels in de verzuiling. 'Een gesloten wereld met autistische trekjes,' noemde Fortuyn de Haagse wereld en omstreken. Hij bood de kiezer dus een nieuw geluid. Er viel weer iets te kiezen. De opkomst bij de verkiezingen van 2002 (78,9%) was dan ook fors hoger dan in 1998 (73,3%).

Feilloos voelde Fortuyn aan waar de onvrede zat over ontwikkelingen in de publieke sector. Hoewel hij een fervent marktdenker was, had hij grote bezwaren tegen de privatisering van staatsbedrijven. Een beursgang van de NS, die toen nog actueel was, zag hij niet zitten. Bovendien wilde hij de scheiding tussen NS-reizigers en Pro-Rail opheffen. Bedrijfsmatig werken moedigde hij wel aan, maar monopolioïde organisaties moesten wegblijven van de markt in de visie van Fortuyn. 'Opvallend is dat in al die geprivatiseerde bedrijven de salarissen van de directie binnen de kortste keren drie à vier keer over de kop gaan.' (Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, blz. 125) Ook keerde Fortuyn zich tegen de grote 'leerfabrieken', zeshonderd leerlingen per school was zijn maximum. De wachtlijsten in de zorg wist Fortuyn uitermate succesvol uit te roepen tot symbool van falend Paars-beleid. Alleen de minister van Financiën kon op een compliment rekenen vanwege de introductie van zijn zalmnorm. De resultaten op immaterieel gebied (homohuwelijk, euthanasie en abortus) stemden Fortuyn ook tevreden. Voor de rest deugde er, in zijn ogen, helemaal niets van de Paarse politiek en politici, terwijl samenstellende delen van Paars, pvdA, vvd en D66, juist dik tevreden waren over hun eigen prestaties. Dit maakte de verwarring en desoriëntatie bij deze partijen des te groter. Een paniekerige, zeer krampachtige en weinig inhoudelijke reactie op het 'fenomeen' Fortuyn was het gevolg.

De snelle opmars van Fortuyn kan absoluut niet los worden gezien van de aanslagen van 11 september 2001 op de Twin Towers in New York. Het denken over de islam is daardoor in ons land sterk beïnvloed. Voor velen voelde de kritiek van Fortuyn op islam en

immigratie als een bevrijding. ‘Het werd eindelijk eens gezegd,’ was in 2002 een veel gehoorde frase. De gevestigde politieke partijen verkrampten doorgaans als de schaduwzijde van immigratie ter sprake kwam. De onvrede over dit zogenaamde ‘politiek-correcte denken’ bleek vele malen groter dan ook maar iemand kon bevroeden. De vergelijking met een veenbrand werd destijds veel gemaakt. Een enorme veenbrand die plots aan de oppervlakte kwam en die niet meer te blussen bleek.

De aansteker van die veenbrand bediende zich ook nog eens van een geheel eigen stijl en hield zich niet aan de gebruikelijke politieke omgangsvormen. Dat maakte Fortuyn een ongrijpbare uitdager. Een politieke dandy noemt socioloog Dick Pels hem in *De geest van Pim*, een diepgravende analyse van het gedachtegoed en de politieke stijl van Fortuyn.

‘Fortuyns betekenis ligt immers niet alleen in de houdbaarheid van zijn gedachtegoed, maar ook in de manier waarop hij eigenhandig een doorbraak wist te forceren in de mediamieke “persoonlijkheidspolitiek”: een nieuwe stijl van politieke identificatie en democratische vertegenwoordiging die de traditionele partijdemocratie in toenemende mate achter zich lijkt te laten. Door privéleven en openbaar leven naadloos in elkaar te laten overlopen, en door beide levens op te vatten als een en het zelfde kunstwerk, slaagde een politieke dandy als Fortuyn erin om een mediamiek sterrendom te belichamen dat in die vorm in het nuchtere Nederland nog niet eerder was vertoond.’ (Pels, *De geest van Pim*, blz. 247)

Fortuyn is inderdaad meer dan een politicus. Hij is ook een performer die door jarenlange ervaring als spreker in diverse zalen en zaaltjes zich moeiteloos aanpast aan zijn publiek. Hij is een lijsttrekker met iets wat lijkt op een rocksterrenstatus. Kenmerkend voor Fortuyn is dat zijn aanhangers hem vaak alleen bij de voornaam noemen; ‘Pim’, ‘Pimmie’ of ‘Pimmetje’. Volgens Pels was hij zo vaak op televisie dat hij voor velen een mediavriend werd, ‘die de typische “intimiteit op afstand” vertoonde die kenmerkend is voor

de parasociale relatie tussen beroemdheden en hun fans.’ (Pels, *De geest van Pim*, blz 261)

Het talent van de ‘performer-politicus’ Fortuyn komt geheel tot zijn recht tijdens de finale van Henny Huismans *Soundmixshow*. Zes lijsttrekkers vormen het ongewone pauzenummer in deze talentenshow. Ongemakkelijk zit het gezelschap politici in het decor van het tv-programma. In vijftien seconden moet een standpunt uiteengezet worden. ‘Wie anders dan Pim Fortuyn voelde de stemming in de zaal het beste aan. Als hij aan het woord kwam streden applaus en gejuich om voorrang tegenover het boegeroep. Toen presentatrice Loretta Schrijver met “interessante cijfers van het CBS” de politici wilde testen, begreep Fortuyn dat de zaal daar heel anders over dacht. “Hou toch op met die getallen. Dit vond ik op de lagere school al heel verschrikkelijk.” (NU.nl, 29 april 2002) Het publiek wees Fortuyn als winnaar van het debat aan.

De gemeenteraadsverkiezingen van 2002 tonen aan dat Fortuyn meer is dan een fenomeen in de peilingen. Toenmalig burgemeester van Rotterdam Ivo Opstelten blikt terug in het boek *10 jaar zonder Pim*: ‘Zeventien zetels! Toen ik die uitslag zag – en ik moest die daarna zelf in die overvolle burgerzaal bekendmaken – had ik een moment voor mezelf nodig, ongeveer een kwartier tot een halfuur. De stad had een zweepslag uitgedeeld. Een totale aardverschuiving in de politieke arena.’ (*10 jaar zonder Pim*, 2012, blz. 123) Bijna 35% van de stemmen gaat naar de partij van lijsttrekker Fortuyn. Met 17 van de 45 zetels is LR in één klap de grootste partij in de Rotterdamse Raad. Burgemeester Opstelten zet overigens snel de knop om en is terugkijkend positief over de inbreng van LR. Het bestuur van de stad werd ‘scherper, duidelijker, en gefocust. Het punt van de veiligheid kwam centraal te staan’. (*10 jaar zonder Pim*, 2012, blz. 124) Niet alleen de verkiezingsuitslag baarde veel opzien op die 6 maart, het nachtelijke tv-debat in Amersfoort tussen de lijsttrekkers van landelijke partijen deed nog meer stof opwaaien. Met name pvda-leider Ad Melkert en vvd-leider Hans Dijkstal to-

nen zich slechte verliezers; zuinige felicitaties, humeurige blikken en kribbige conversaties doen de vele nachtelijke kijkers op het puntje van hun stoel zitten. Overwinnaar Pim Fortuyn daarentegen straalt en speelt verbaal en non-verbaal met zijn politieke tegenstanders. De impact van het debat is enorm. Voor de campagnes van Melkert en Dijkstal is het debat zeer schadelijk. In de latere lijsttrekkersdebatten van de campagne wisten de lijsttrekkers zich weliswaar beter een houding te geven tegenover Fortuyn, toch overheerst het gevoel dat ze Fortuyn zagen als indringer op hun feestje. Maar die indringer steeg week in, week uit in de peilingen met op het hoogtepunt 38 zetels. Na Rotterdam leek ook een complete aardverschuiving in de landelijke politieke arena ophanden.

Het wordt uiteindelijk geen complete maar ‘slechts’ een grote aardverschuiving van 26 zetels voor Fortuyns LPF. Daarmee is de partij nog steeds de grootste nieuwkomer in de parlementaire geschiedenis. Maar een monsterscore van meer dan 30 zetels blijft uit omdat op 6 mei 2002, negen dagen voor de verkiezingsdatum, Fortuyn om het leven komt door vijf kogels uit het pistool van Volkert van der Graaf. Rond zes uur in de avond verlaat Fortuyn op het Media Park de radiostudio's van 3FM na te gast te zijn geweest bij Ruud de Wild. Van der Graaf duikt op als Fortuyn naar zijn auto loopt in gezelschap van vriend Albert de Booij en kandidaat-Tweede Kamerleden Hans Smolders en Firouze Zeroual. Fortuyn wordt nog gereanimeerd maar als hij wordt afgedekt met een wit laken weten toegesnelde verslaggevers dat het voorbij is. Nederland is geschokt door de politieke moord. In Rotterdam verzamelen zich rouwende aanhangers voor het huis van Fortuyn, terwijl in Den Haag rellen uitbreken. De dag na de moord besluit het kabinet-Kok II in samenspraak met de familie van Fortuyn en de top van de LPF dat de verkiezingen op 15 mei moeten doorgaan. De campagne wordt een week stilgelegd. Tijdens dit overleg in het Catshuis roept LPF-bestuurslid Peter Langendam: ‘De kogel kwam van links.’ Een uitspraak die hij kort daarna in de openbaarheid herhaalt. Daar-

mee jaagt hij het vurige debat aan over de toon van de verkiezings-campagne. 'Demonisering' was het woord dat Fortuyn zelf vaak gebruikte. Hij voelde zich ernstig in diskrediet gebracht door politieke tegenstanders en de media. Uit wraak regent het bedreigen aan het adres van politici en journalisten, kogelbrieven worden verstuurd, politici krijgen tijdelijk extra bewaking. Maar ook bij de blikvangers van de LPF blijven de bedreigingen binnenkomen. Het zijn enorm grimmige tijden in de tot dan toe doorgaans rustige en vreedzame polder.

De begrafenis van Fortuyn brengt een ongekende mensenmassa op de been en brengt een openbaar rouwbeklag teweeg dat doet denken aan de emotionele taferele na het overlijden van de prinses van Wales, Diana. Als de rouwstoet zich verplaatst naar de begraafplaats in Driehuis staan er in Fortuyns woonplaats Rotterdam tienduizend mensen langs de route; op de snelweg staan op diverse plekken honderden mensen te applaudisseren en worden er bloemen gegooid. Meer dan 1,5 miljoen kijkers volgen de uitvaart live op televisie. Vijf dagen later gaat Nederland naar de stembus en haalt de overleden lijsttrekker toch nog 26 zetels voor zijn partij binnen. De pvdA van Melkert krijgt een enorme dreun, de partij valt terug van 45 naar 23 zetels. vvd'er Dijkstal incasseert een verlies van 14 zetels; zijn partij houdt er 24 over. Het CDA van Jan Peter Balkenende blijkt de politieke vluchtheuvel voor kiezers in deze meer dan turbulente tijd. Met 43 zetels, een winst van 14, worden de christendemocraten veruit de grootste partij en krijgen het initiatief in de formatie.

Op 23 mei betreden zesentwintig politieke nakomelingen van Fortuyn onwennig, maar ook met bravoure, de Tweede Kamer. Ze willen verandering en beloven 'nieuwe politiek'. Uit hun midden wordt Mat Herben, de voormalig woordvoerder van Fortuyn, gekozen tot fractievoorzitter. Een logische keuze, omdat hij sinds de moord al het gezicht van de LPF is geworden en daarnaast de meeste kennis heeft van het gedachtegoed van Fortuyn. Vrijwel de totale fractie voelt de plicht om de enorme steun van de kiezers om te

zetten in regeringsverantwoordelijkheid. Ook voelt men zich schatplichtig aan de vermoorde leider. De onervaren ploeg Kamerleden, van wie velen elkaar nauwelijks nog kennen, zitten dus in een mum van tijd in de stuurhut van de Nederlandse politiek. Een ingewikkelde opdracht omdat Fortuyn niet een programma had dat tot achter de komma uitgewerkt was. Daarnaast moet men tegelijkertijd op zoek naar geschikte ministerskandidaten. De LPF worstelt zich erdoorheen en op maandag 22 juli kijkt Mat Herben intens tevreden naar de LPF-bewindslieden op de trap van Huis ten Bosch. Het kabinet-Balkenende I presenteert zich met Eduard Bomhoff van de LPF als minister van Volksgezondheid en vicepremier. Herman Heinsbroek wordt de minister van Economische Zaken. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat is voor Roelf de Boer, Hilbrand Nawijn krijgt de voor de LPF belangrijke post van Vreemdelingenzaken en Integratie. Maar in de auto op weg naar huis begint de ellende voor Herben: premier Balkenende aan de lijn, er zijn problemen met de kersverse staatssecretaris van Emancipatiezaken Philomena Bijlhout. In haar kennismakingsgesprek met Balkenende was ze eerlijk geweest over haar lidmaatschap van de Volksmilitie van Desi Bouterse. Maar, verzekerde ze, vóór de Decembermoorden van 1982 was ze eruit gestapt. *RTL Nieuws* onthult echter foto's van Bijlhout in uniform van vijf maanden ná de Decembermoorden. Premier Balkenende wordt dus gelijk geconfronteerd met een kleine crisis. De positie van Bijlhout wordt onhoudbaar en binnen acht uur is ze weer staatssecretaris af. LPF-leider Herben krijgt meer voor zijn kiezen. Vanuit de fractie is, ook al tijdens de formatie, kritiek hoorbaar op wat Herben binnenhaalt. Beter gezegd, op wat hij niet binnenhaalt. Hij zou zich te veel laten inkapselen, te vroeg het compromis aanvaarden. Een enkele keer wordt hij zelfs door critici teruggestuurd naar de onderhandelingstafel. Bovendien is er ergernis dat Herben het belangrijke ministerie van Binnenlandse Zaken niet binnensleept, het ministerie dat gaat over de politie en het binnenlands bestuur. Het debat over de regeringsverklaring op 26 juli verloopt voor Herben ook

niet als gewenst. Hij is te veel afwezig in het debat, raakt verstrikt in een woordenwisseling met GroenLinks-fractievoorzitter Femke Halsema en hij prijst op enig moment Paars II. In het Kamerrestaurant zit de jonge garde van de fractie op de avond van het debat te klagen over Herben. João Varela, Joost Eerdmans, Fred Schonewille, Olaf Stuger en Harry Wijnschenk zijn ronduit ongelukkig en ontevreden met het optreden van hun fractievoorzitter. Ook aanwezig is LPF-minister Herman Heinsbroek, hij pleit voor een jongere en fellere fractievoorzitter. Hij kijkt de jonge honden een voor een aan en zegt tegen Wijnschenk: 'Jij moet het overnemen. Jij wordt de nieuwe fractieleider.' (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 319) Wijnschenk knikt bevestigend, maar verder wordt er die avond niet meer over gesproken.

Fractieleider Herben loopt intussen op zijn tandvlees na de lange campagne, de moord op Fortuyn, de formatie en daarbovenop wordt hij geconfronteerd met onrust in de fractie en ruzie met het partijbestuur. Vastgoedondernemer Ed Maas is sinds begin juli de interim-partijvoorzitter, maar zijn 'heerszucht' valt niet goed bij de fractie. Vooral Fred Schonewille wil van Maas af: 'Ik vertrouw hem niet. Ik vertrouw vastgoedjongens niet.' Ook Harry Wijnschenk ziet niets in Maas en spreekt van een 'vastgoedboef'. (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 318) Herben gaat begin augustus op vakantie. Hij is doodmoe, heeft hartkloppingen en zijn familie heeft moeite met zijn publieke bestaan. Op zijn vakantieadres besluit Herben te stoppen als fractievoorzitter. Tegen vicefractievoorzitter Ferry Hoogendijk zegt hij: 'Ik ben niet langer in de conditie om nog langer krachtig leiding te geven aan de fractie. En bovendien: mijn taak zit erop. Ik heb dit gedaan om het landsbelang te dienen. Ik wilde voorkomen dat er rellen uitbraken, ik wilde stabiliteit terugbrengen. Ik wilde logenstraffen dat de LPF geen ideeën heeft en geen mensen kon leveren voor het kabinet. Het allerbelangrijkste is: de ereschuld aan Pim is ingelost. Ik ben trots.' (Chorus & De Galan, *In de ban van Fortuyn*, blz. 321) Hoogendijk bedankt ook gelijk voor

de eer om Herben op te volgen. Tijdens het vervangen van Herben merkte hij hoe slopend de baan van fractievoorzitter is.

Een vanzelfsprekende opvolger is er niet. Velen stellen zichzelf de vraag of zij hun vinger moeten opsteken. Veruit de meesten besluiten, blijkt tijdens de interviews, dat om verschillende redenen niet te doen. Harry Wijnschenk heeft wel de ambitie en gaat op zoek naar steun en rugdekking en start een lobby. Gerard van As wil ook, omdat hij vindt dat er iets te kiezen moet zijn, maar ook omdat hij Wijnschenk politiek onervaren vindt. Destijds werd ook beweerd dat Wijnschenk in het kamp van LPF-oprichter Albert de Booi zat, die op deze manier nog invloed op de politieke erfgenamen van zijn vriend Fortuyn probeerde te krijgen. Gerard van As zou op zijn beurt de protegé van partijvoorzitter Ed Maas zijn, die de invloed van De Booi wil minimaliseren. Het is tekenend voor die tijd waarin er ruzies zijn in de fractie, ruzies tussen partijbestuur en delen van de fractie en ook nog eens ruzies in de ministersploeg die op hun beurt ook weer steun zoekt in de fractie. Voor de buitenwereld zijn die dwarsverbanden meestal volstrekt onduidelijk. De LPF krijgt daardoor niet ten onrechte het imago van de partij met de ruziënde mensen. Door volstreekte onervarenheid met de media en veel mensen van het type 'hart op de tong' komt ook nog eens iedere rimpeling in de fractie in het nieuws en vaak wordt het verergerd omdat men via de media communiceert in plaats van in de beslotenheid en rust van de eigen werkkamers. De discipline om discussies binnenskamers te houden ontbreekt telkenmale, het fortuynistische credo 'zeggen wat je denkt' blijkt geen zegen, maar een fragmentatiebom.

Juist om die Haagse heksenketel te ontlopen besluit de fractie de nieuwe voorzitter te kiezen in het Amsterdamse Hilton Hotel. Maar, zoals altijd, lekt deze tijdelijke verhuizing uit en staat de pers gewoon weer op de stoep. Er zijn drie kandidaten, naast Wijnschenk en Van As werpt ook Winny de Jong zich in de strijd. Fortuyn zag in haar een fractievoorzitter als hij premier zou worden, maar na de

moord op Fortuyn stort ze in. Ze kan rekenen op één stem: die van haar zelf. Een groot deel van de fractie doet een beroep op Herben om toch aan te blijven. Hij weigert. Uiteindelijk wint Wijnschenk de strijd met een redelijke overmacht. Hij krijgt 16 stemmen, Van As 5 en de rest onthoudt zich van stemming. Het lobbywerk van Wijnschenk werpt zijn vruchten af. ‘En hij belooft de premier de stabiliteit waar die vrijdag om vroeg. Rust en stabiliteit, daar gaat de “Amsterdammer met een Rotterdamse mentaliteit” aan werken. Maar hij bezweert de LPF-aanhang, die een fellere koers verwacht van de fractie, dat rust niet hetzelfde is als gezapigheid. Gedrevenheid, dat gaat de fractie kenmerken. Hij wil niet langer dat iedereen het “lijntje met grondlegger Pim Fortuyn exploiteert”. Diens gedachtegoed, dat Wijnschenk heeft vervat in een tienpuntenplan, is bekend. Daarmee gaat de LPF nu aan de slag. “Want dat is de laatste tijd,” zegt Wijnschenk, “een beetje ondergesneeuwd.”’ (*Trouw*, 21 augustus 2002)

Enmaal verkozen moet Wijnschenk zich razendsnel inwerken. Prinsjesdag en de Algemene Beschouwingen naderen en op dat podium zal hij publiekelijk zijn debuut als fractievoorzitter maken. Zijn steunpilaren in de fractie denken dat het ‘Amsterdamse blufgozertje’ zich in het debat goed kan weren. Maar, net als Herben, loopt Wijnschenk aan tegen de Haagse debatacultuur, die meer vereist dan rap van tong zijn. Op de tweede dag van de Algemene Beschouwingen, waar meer improvisatie wordt vereist van de deelnemers, brengt hij zichzelf in de problemen. ‘Hij blunderde met zijn verzoek aan het kabinet om het kwartje van Kok terug te geven aan de automobilisten, ten koste van de “verlofknip” voor werknemers. Even daarvoor diende hij samen met het CDA nog een motie in om die verlofknip juist uit te breiden. Het gevolg: een harde aanvaring met CDA’er Maxime Verhagen, besmuikt hoongelach uit de bankjes van de oppositie en LPF-Kamerleden die hun ergernis niet verzwegen.’ (*de Volkskrant*, 21 september 2002) De irritatie van coalitiepartners CDA en VVD over de gang van zaken bij de LPF wordt voor het eerst

pijnlijk zichtbaar in de plenaire zaal van de Tweede Kamer. Ook lukt het Wijnschenk niet om de rust in de fractie te bewaren. Sterker nog, hij komt hard in aanvaring met onder meer Cor Eberhard en Winny de Jong. De laatste slaat publiekelijk wild om zich heen. Ze wil dat Wijnschenk opstapt vanwege 'dictatoriaal gedrag'. Hij heeft niet 'de kwaliteit' voor het leiderschap. 'Deze functie is een nummertje te groot.' Cor Eberhard wordt door Wijnschenk twee weken op non-actief gesteld vanwege beschuldigingen in de media dat hij een strafblad zou hebben. De nieuwe leider wil af van de twee Kamerleden, maar ondervindt grote weerstand in de fractie en in het partijbestuur. Partijvoorzitter Maas 'is woedend over de crisis in de fractie. De bestuursleden scharen zich achter De Jong en Eberhard, die Wijnschenk en de zijnen "ondemocratisch" gedrag verwijten.' (*Het Parool*, 2 oktober 2002) Wijnschenk krijgt de steun van de fractie door te dreigen om met een flink aantal medestanders een nieuwe partij te beginnen. De Jong en Eberhard worden dus uit de fractie gezet en gaan verder als de Groep De Jong/Eberhard. De crisis in de LPF slaat onderwijl over naar de LPF-ministersploeg wanneer Wijnschenk een klemmend beroep op LPF-minister Heinsbroek doet om politiek leider van de LPF te worden. Heinsbroek vindt dat op zichzelf geen slecht idee. LPF-vicepremier Bomhoff wordt volledig verrast door het verzoek aan Heinsbroek. Het conflict verdiept zich als Heinsbroek eist dat Bomhoff het vicepremier-schap aan hem overdraagt. En de twee ministers zijn al bepaald geen vrienden vanwege totaal botsende karakters. Premier Balkenende en de coalitiefractievoorzitters Verhagen en Zalm beginnen zich steeds meer zorgen te maken over de stabiliteit van de LPF en daarmee van het kabinet. 'Twee ministers die elkaars bloed wel kunnen drinken; dat kan zo niet doorgaan. Als er geen daadkracht en eenheid meer is, dan kan het snel afgelopen zijn. De minister-president moet een oplossing vinden,' zegt vvd-fractievoorzitter Zalm tegen de camera's. (*Dagblad van het Noorden*, 14 oktober 2002) Een poging van LPF-minister Roelf de Boer om de ruzie tussen Heinsbroek en

Bomhoff te sussen, mislukt jammerlijk. Na afloop staan ze wel samen de pers te woord en doen ze alsof het conflict beëindigd is. Deze schijneenheid is van korte duur. Het staakt-het-vuren eindigt als regiobestuurders van de LPF achter Bomhoff gaan staan en het vertrouwen in Wijnschenk opzeggen. Ook in de fractie groeit de weerstand tegen Wijnschenk. Een flink aantal fractieleden wendt zich weer tot Mat Herben. Is hij bereid de stok weer over te nemen?’

Het overlijden van Prins Claus zorgt ervoor dat de strijd kortstondig aan het zicht onttrokken wordt, maar achter de schermen, zelfs tijdens de bijzetting van Claus in de Nieuwe Kerk in Delft woedt de crisis voort. De LPF-bewindspersonen, minus de ruziemakers, en de coalitiegenoten CDA en VVD lijken op een compromis af te stevenen. Het kabinet kan gered worden als de LPF beide ministers, Bomhoff en Heinsbroek, vervangt. Terug in Den Haag gaan de negen bewindspersonen van de LPF direct naar het ministerie van Roelf de Boer voor crisisberaad. De Boer concludeert daar nogmaals: ‘Als we twee vervangers aanbieden, kunnen we verder met het kabinet. Dat heb ik gesondeerd met Maxime Verhagen en Gerrit Zalm.’ (*Leeuwarder Courant*, 17 oktober 2002) Laat op de avond arriveren De Boer en collega LPF-minister Hilbrand Nawijn in het Torentje. Balkende krijgt te horen dat de zeven overige bewindslieden van de LPF vinden dat Bomhoff en Heinsbroek ontslag moeten nemen. Vervolgens doen De Boer en Nawijn hun verhaal in de minister-raad die bijeen is ‘om te praten over de uitbreiding van de Europese Unie’. Balkenende vraagt daarop wat de betrokken heren er zelf van vinden. Bomhoff zegt het oordeel van de fractie te willen afwachten en weigert dus direct af te treden. Ook Heinsbroek stapt niet op. Premier Balkenende vraagt Bomhoff en Heinsbroek met klem ontslag te nemen en dat voor de volgende morgen negen uur bekend te maken. Veel LPF’ers gaan slapen in de hoop en verwachting dat het kabinet gered is. De twee kemphanen doen uiteindelijk wat van hen verlangd wordt en treden de volgende ochtend af. Maar het blijkt te laat. Coalitiefractievoorzitters Maxime Verhagen en Gerrit Zalm

hebben er geen vertrouwen meer in ‘en trekken de stekker eruit’. Het kabinet-Balkenende I komt op 16 oktober, na 87 dagen ten val. Op diezelfde ochtend wordt Harry Wijnschenk afgezet en keert Mat Herben terug als LPF-fractievoorzitter. Het is de laatste aflevering van een doldwaze Haagse soap.

Met de val van kabinet-Balkenende I breekt voor de LPF-fractie een rustigere periode aan. Het kabinet is demissionair, Bomhoff en Heinsbroek zijn van het toneel verdwenen en Harry Wijnschenk verlaat de LPF-fractie en gaat verder als zelfstandig Kamerlid. Partij en fractie van de LPF kunnen zich gaan richten op de nieuwe verkiezingen die worden gehouden op 22 januari 2003. Maar ook dat gaat niet zonder slag of stoot, want wie komt er op de lijst en wie wordt de lijsttrekker? Lang lijkt minister Nawijn de nieuwe leider en dus lijsttrekker van de LPF te worden. Hij trekt zich echter terug. Dan komt LPF-staatssecretaris van Financiën Steven van Eijck in beeld, maar ook hij bedankt voor de eer. De partij grijpt dan terug op de eeuwige ‘tegen wil en dank’-leider Mat Herben. Van de zittende Kamerleden komen Joost Eerdmans, Gerard van As, João Varela, Wien van den Brink, Vic Bonke en Olaf Stuger in de top tien van de kandidatenlijst. De rest valt er buiten of komt helemaal niet meer voor op de lijst.

Winny de Jong begint een eigen lijst: Conservatieven.nl. Ook Herman Heinsbroek en Harry Wijnschenk hebben nog politieke ambities en richten de Lijst Nieuwe Politiek op. Uiteindelijk zien ze af van deelname aan de verkiezingen.

Zoals verwacht krijgt de LPF bij de verkiezingen een enorme dreun. De partij gaat van 26 naar 8 zetels. Lijstduwer Hilbrand Nawijn belandt via voorkeursstemmen alsnog in de bankjes van de Tweede Kamer. Bij de formatie komt de LPF niet meer in beeld, CDA en VVD hebben de buik vol van de partij en kiezen D66 als nieuwe coalitiegenoot. Meer dan gehalveerd, verwijderd uit het centrum van de macht en met de media niet meer op de hals, kan de LPF-frac-

tie zich in alle kalmte wijden aan het Kamerwerk. Maar echt rustig wordt het nooit. Het blijft rommelen tussen fractie en partij. Mat Herben treedt in oktober 2004 terug als fractievoorzitter om, naar eigen zeggen, tijd te steken in de chaotische partijorganisatie. Gerard van As volgt hem op. Hilbrand Nawijn overweegt in die tijd zelfs de fractie te verlaten vanwege de puinhoop in de partijorganisatie. In de zomer van 2004 is vrijwel niemand van de fractie nog lid van de LPF. Fractie en partij raken daardoor verstrikt in een juridische strijd over de naam. Mede hierdoor, maar ook door botsende karakters, wordt de nieuwe LPF-fractie nooit een soepel draaiend team. In politiek opzicht valt de fractie dan ook nauwelijks op. Vanaf het voorjaar van 2005 begint de fractie ook letterlijk te desintegreren. Hilbrand Nawijn kondigt aan alsnog de fractie te verlaten. Nadat zijn collega's in woede ontstaken vanwege Nawijns avances naar Filip Dewinter van Vlaams Belang. Intussen valt in 2006 het kabinet-Balkende II, nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven. Vanaf dat moment spat de club versneld nog verder uit elkaar. Kamerlid Margot Kraneveldt stopt per direct en verlaat de Kamer, omdat ze overstapt naar de pvda. Haar opvolgster Gonny van Oudenallen wordt beschuldigd van fraude en daarom weigert de LPF haar als lid van de fractie op te nemen. Joost Eerdmans wordt op zijn beurt uit de fractie gezet omdat hij met oud-Leefbaar Rotterdam-wethouder Marco Pastors met de nieuwe partij EénNL wil deelnemen aan de verkiezingen. Ook Gerard van As stapt die zomer uit de LPF en sluit zich aan bij de groep Nawijn om later na een ruzie met hem de Kamer definitief te verlaten. Als vervanger van Van As komt Olaf Stuger weer in het parlement voor de LPF. Hij wordt gelijk ook de lijsttrekker voor de verkiezingen in najaar 2006. Overigens wordt de naam veranderd in Lijst Vijf Fortuyn (LVF), omdat de naam LPF inmiddels synoniem is voor chaos. Ondanks de andere naam en een nieuw gezicht behaalde de Lijst Vijf Fortuyn nul zetels. Ook EénNL haalt de kiesdrempel niet. Geert Wilders, die zich eerder die kabinetsperiode afsplitste van de vvd, weet op de rechterflank met zijn Partij voor de Vrijheid

wel te scoren: hij behaalt zes zetels. De LPF heeft na de verkiezingen van 2006 nog maar één vertegenwoordiger op landelijk niveau: senator Rob Hessing. De Provinciale Statenverkiezingen van begin 2007 verlopen echter teleurstellend. In geen enkele provincie weet de LPF zich te handhaven. Slechts in de gemeenteraden van Eindhoven, Den Haag, Duiven, Spijkenisse en Westland zitten dan nog enkele politieke nazaten van Pim Fortuyn. Op een ledenvergadering op 21 juli 2007 besluit een meerderheid om de partij per 1 januari 2008 op te heffen. Maar dit besluit is niet rechtsgeldig omdat er te weinig leden aanwezig zijn. Op een buitengewone ledenvergadering op vrijdag 17 augustus 2007 in Poeldijk valt de definitieve beslissing. De politieke vereniging Lijst Pim Fortuyn wordt officieel ontbonden.

MAT HERBEN (NR. 6)

Hij gedijt, naar eigen zeggen, het beste in de schaduw van een kopman. Een rol die hij noodgedwongen moest opgeven, want na de moord op Fortuyn kwam de vriendelijke man met de snor vol in de schijnwerpers te staan. Woordvoerder van Fortuyn en kandidaat-Kamerlid Mat Herben (15 juli 1952) kreeg het leiderschap van de LPF door zijn collega's in de schoenen geschoven. Aanvankelijk leek hij best te genieten van zijn centrale plek in het Haagse machtscentrum, maar de ambivalentie bleef. Hij gaf de leiding van de fractie dan ook snel uit handen. Twee maanden later werd hij gevraagd het voorzitterschap weer op zich te nemen. Bij gebrek aan een duidelijke natuurlijke opvolger van Fortuyn, bleek de geboren tweede man voor zijn fractiegenoten de enige acceptabele leider. Een diep verantwoordelijkheidsbesef maakt dat de kleine generaal zich uiteindelijk schikte in zijn lotsbestemming.

'Ik beschouw mezelf als journalist met een intermezzo in de politiek.' Dit zelfbeeld van Herben wordt door de buitenwereld niet gedragen. Oud-defensieambtenaar, trouwe dienaar van Fortuyn en voorvechter van de Joint Strike Fighter (JSF), zijn termen die eerder met hem geassocieerd worden. Nu kan Herben best leven met het beeld dat de buitenwereld van hem heeft, alleen de eeuwige verbinding van zijn naam met de JSF doet hem zichtbaar pijn. Hij ontkent zijn uitgesproken voorkeur voor de JSF niet, maar wie op internet zoekt op: JSF, Herben en Fortuyn, belandt in de wereld der complotdenkers met daarin een hoofdrol voor vrijmetselaar Herben. Kort gezegd: Herben is door de elite in de mandekking op

Fortuyn gezet om hem ervan te overtuigen voor de aanschaf van de JSF te zijn. Deze complottheorie treft Herben in het hart omdat die zijn loyaliteit en toewijding aan Fortuyn in twijfel trekt. Het gevechtsvliegtuig speelt daardoor in Herbens leven een grotere rol dan hem lief is.

Een leven dat begon in een conservatief katholiek nest met aan het hoofd een Poolse moeder en een Nederlandse vader met vijf jongens en een meisje als kroost. Tussen 1945 en 1952 werden de jongens geboren, Mat als laatste, in 1961 volgde zijn zusje. Thuis werd er nauwelijks over politiek gesproken en stemmen deed je ‘gewoon’ op de KVP. De jonge Mat was echter zeer geboeid door politiek en journalistiek en een plek in de schoolkrantredactie op de hbs was dan ook een vanzelfsprekendheid. ‘Rond 1970 hebben we Norbert Schmelzer geïnterviewd voor de schoolkrant. Ik was toen al geïnteresseerd in wereldpolitiek. Het was de tijd van de Vietnamoorlog en de hippies. Een zeer roerige periode van polarisatie.’

Had Mat Herben hippiebaar?

‘Ja, hoor. Best wel lang en ik had ook bakkebaarden.’

Lag uw politieke overtuiging in lijn met uw haardos?

‘Nee, ik vormde een uitzondering met mijn hekel aan het communisme. Ik had familie in Polen en wist daardoor al wat er gebeurde achter het IJzeren Gordijn. Ik was daarom sterk pro-NAVO, pal staan voor vrijheid vond ik heel belangrijk.’

Was het lastig om in die tijd rechts te zijn?

‘Ik had een leraar Nederlands die in de Rijswijkse gemeenteraad zat voor de PPR. Als ik een opstel schreef over bijvoorbeeld de blauwe reiger – ik was toen al spotter, alles wat vliegt vind ik leuk – dan kreeg ik een acht of een negen. Schreef ik een verhaal over de NAVO dan kreeg ik een zes. Objectiviteit was een beperkt begrip, want mijn verhalen over de NAVO waren veel diepgravender dan die over vogels of vliegtuigen.’

Hoe Pools voelt u zich eigenlijk?

‘Heel weinig. Ik voel me eerst Hagenaar, dan Nederlander en dan Europeaan. Ik voel me zelfs even Italiaans als Pools, want ik heb ook een achtste Italiaans bloed. Ik ben tegenwoordig ook pro-Grieks. In 2010 kreeg ik een acute maagbloeding in Griekenland, ik moest meteen naar het ziekenhuis en heb twee zakjes Grieks bloed gekregen. Sindsdien ben ik echt pro-Grieks,’ glimlacht Herben.

Ging u vaak naar Polen in uw jeugd?

‘Toen ik achttien was ging ik pas voor het eerst op familiebezoek. Ik maakte direct kennis met de façade van het communisme. Mijn neefje Pjotr kwam ook eens naar Nederland. Gingen we naar de Konmar en toen zag hij de stelling met koffie. Hij zei: “Ik heb altijd gedacht dat jullie dat niet hadden, dat het propaganda van jullie kant was.” Dat soort dingen tekenen je leven. Je kent de realiteit en weet wat er aan de hand is. Al die mooipraters, de zogenaamde *fellow-travellers* die dweepten met de DDR of Cuba, wat had ik daar een bloedhekel aan.’

Leidde dat politieke bewustzijn ook tot lidmaatschap van een partij?

‘Ik ben tot de Fortuyn-tijd nooit lid geweest van een politieke partij. Ik vond dat niet passen bij het vak van journalist en later ambtenaar. In 1973 schreef ik mijn eerste verhalen, ik heb mij altijd journalist gevoeld. Nu nog. Om werkelijk de kost te verdienen, werkte ik bij een verzekeringsmaatschappij als correspondent buitenland. Zo onderhield ik mijn schrijfvaardigheid in Nederlands, Duits en Engels.’

Correspondent buitenland?

‘Ja, als er buitenlanders betrokken waren bij een ongeval, dan handelde ik de schade af. In 1977 was ik groepshoofd buitenland- en letselschade. In mijn vrije tijd was ik correspondent voor Engelse luchtvaartbladen. Toen ik weer eens op een persconferentie van de NAVO was, zei een luchtmachtvoorlichter: “Joh, Mat, waarom kom je niet gewoon bij ons werken want

we hebben een vacature?” Waarop ik zei: “Dat mag ik helemaal niet.” Ik was namelijk ooit afgewezen door Defensie, terwijl ik behoorde tot de beste van mijn selectie. Een dag voordat ik moest opkomen, kreeg ik een brief waarin stond: “Bij nadere selectie is de keuze niet op u gevallen.” Dat kan niet, dacht ik. Ik was de enige die een acht had voor zijn officierstest. In alle arge-loosheid schreef ik dat er sprake moest zijn van een misverstand. Ik werd bij het hoofd personeel geroepen en die zei: “Meneer Herben, het is heel vervelend maar u heeft familie achter het IJzeren Gordijn en mensen als u worden vaak benaderd door de Russische geheime dienst. Het is niet zo dat we u niet vertrouwen, maar uw familie kan onder druk gezet worden. We kunnen u alleen een baan als officier administratie aanbieden.” Daar ging ik niet op in en daar heb ik nooit spijt van gekregen, want bij Nationale Nederlanden leerde ik hoe de wereld in elkaar zat.’

Een gesprek met Herben is als een tocht op open zee met de associaties in het brein van Herben als kompas. Zigzaggend zet hij een koers uit, die vaak wegdrijft van de oorspronkelijke vraag. Dus voor de volledigheid: ondanks de eerdere afwijzing bij de luchtmacht kon hij nu zonder problemen aan de slag als burgerjournalist voor De Vliegende Hollander. Denkend aan zijn jaren in de schadeverzekeringen springt Herben in gedachten naar 1983, het jaar van het fatale auto-ongeluk van zijn ouders in de DDR. Hij was toen eenendertig jaar.

‘Vanuit Maagdenburg moest ik mijn zwaargewonde broer en schoonzus terug zien te krijgen en drie overledenen: mijn vader, moeder en een neefje. Het gekke is dat als je onder druk staat, je terugvalt op wat ingeslepen is als oud-letselschadebehandelaar. Dat had ik later ook bij de moord op Pim. Ik viel terug op mijn ervaring als defensievoorlichter. Doen wat moest gebeuren, door de tranen heen blijven functioneren, je hoofd koel houden. Dat zit kennelijk in mij.’

Twee jaar na de dood van zijn vader en moeder verliest Herben een broer. ‘Hij kon het gewoon niet verwerken, kreeg enorm

veel stress.’ In 1999 overlijdt een andere broer op vijftigjarige leeftijd aan een hartaanval. ‘In 2002 wist ik dus wel wat het is om een dierbare te verliezen.’

Wat heeft dat met u gedaan dat u zoveel belangrijke mensen heeft verloren?

‘Je ziet de waarde van het leven. Ik ben altijd religieus geweest. Eerst katholiek en daarna vrijzinniger als vrijmetselaar. Je leert beseffen dat relaties met familie en vrienden belangrijker zijn in het leven dan wat dan ook. Voor mij hebben eer en aanzien dus nooit een rol gespeeld.’

Zoveel ellende had ook juist uw geloof kunnen aantasten.

‘Tja... de oeroude vraag waarom is er kwaad en leed? Vaak denken mensen: waarom overkomt mij dit? Die vraag is zinloos. Het is onderdeel van het mens-zijn. Iedereen krijgt vroeg of laat een portie leed en het gaat erom hoe je ermee omgaat. Dat vormt je en leert je prioriteiten te stellen. Na de dood van mijn ouders was ik ook religieuzer dan nu. Mijn theologische kennis gaf mij kracht om mijn familie te helpen en bij elkaar te houden, want de leegte is enorm. Na verloop van tijd was ik zelf ook leeg en moest ik mijn accu opladen. Ik vond wat ik zocht bij de vrijmetselarij.’

Wat zocht u dan?

‘Levenslessen. In de westerse cultuur vormt het christendom de hoofdstroom met begrippen als schuld, boete en naastenliefde. Daarnaast is er ook altijd een meer vrijzinnige onderstroom. De belangrijkste onderstroom in de moderne geschiedenis waar je alles kunt onderzoeken zonder dat je iets wordt opgelegd, is de vrijmetselarij. In de tijd van Mozart was nagenoeg iedere intellectueel vrijmetselaar. Het was toen net zo vanzelfsprekend om vrijmetselaar te zijn als het nu is om duurzaam te zijn.’

Laat het woord ‘vrijmetselaars’ vallen en voor je het weet gaat het over een wereldomvattend complot. Hoe komt dat toch?

‘Dat stamt uit de tijd rond de Franse Revolutie. Katholieke geestelijken beweerden toen dat de vrijmetselaars achter de revolutie

zaten. Flauwekul, want er zijn heel veel vrijmetselaars onder de guillotine gekomen. Maar dat machthebbers problemen hebben met de vrijmetselarij begrijp ik heel goed. Vrijmetselaren hebben altijd op de bres gestaan voor de vrijheid van de burger, voor mensenrechten. De grondleggers van de Italiaanse staat – Garibaldi, Cavour – waren vrijmetselaren. Veel stichters van Amerika ook, George Washington en vele anderen. Niet dat de vrijmetselarij als organisatie achter al die revoluties zat, maar door de liefde voor vrijheid, gelijkheid en democratie waren veel vrijmetselaren individueel wel vaak actief in revolutionaire tijden. In Latijns-Amerika bijvoorbeeld Simón Bolívar. In Nederland Multatuli, Willem Drees, Pieter Oud. Nu zijn we heel braaf en politiek correct. Je proeft waar ik het bruggetje maak naar Pim. Iemand die bereid was te zeggen waar het op staat op basis van de feiten. Het is frustrerend om te merken dat de vrijheid van meningsuiting onder druk staat.’

Wat moet er dan nu gezegd worden?

‘Er wordt te veel weggeredeneerd. De intelligentsia verloochent de samenleving. De arrogantie van mensen die beweren: “Burgers zijn dom, blank en boos. Ze begrijpen niet dat Europa goed is,” en meer van die onzin. Ook de rol van de islam wordt vaak klein gehouden. Terroristen en jihadgangers zijn, in mijn ogen, vaak verdwaalde geesten op zoek naar *fifteen minutes of fame*. Maar zoals mijn goede vriend en islamoloog Hans Jansen het formuleerde: “De islam geeft aan veel figuren een jachtakte.” Want er is geen enkel ander politiek of religieus systeem dat zegt: “Als je jezelf opblaast, word je beloond met tweeënzeventig maagden in het paradijs.” Waarom zegt niemand dat zelfmoord verboden is volgens de islam? Waarom steunen Europese moslims is?’

Wat doet de intelligentsia dan niet goed?

‘Een mix van doorgesloten cultuurrelativisme en onwetendheid. Denk aan wat Femke Halsema presteerde in 2005: “Wij

hebben ook onze fundamentalisten in Staphorst.” Ik stroof het bankje uit en zei: “Dat u halsafsnijders probeert te vergelijken met eerbare, hardwerkende *law-abiding citizens*.” Ik vond dat een grof schandaal. Ze wist niet half waar ze het over had. Het grote probleem van de islam is het ontbreken van een centraal leergezag. Dat vinden anti-autoritaire intellectuelen heel fijn, maar de keerzijde is dat er niemand is die de internetimams en selfmade kalifaten tot de orde kan roepen.’

Voordat we afdwalen naar een fundamenteel gesprek over de politieke en maatschappelijke rol van de islam, wil ik terug naar uw levensloop. Hoe groeide de partijloze ambtenaar naar de uitgesproken politicus Fortuyn toe?

‘Omdat ik naarmate ik ouder en wijzer werd, me begon te storen aan de ambtelijke top die vaak wel sterk verbonden was met een politieke partij.’

Had u als hoofdredacteur van de Defensiekrant last van ‘gekleurde’ topambtenaren?

‘In de jaren negentig was de *Defensiekrant* een echt nieuwsmidium, het waren de jaren van de oorlog in voormalig Joegoslavië. Die tijd is voor mij een scharniermoment geweest. Het was weliswaar het blad van de baas maar dat betekent niet dat je *his master’s voice* bent. Zo klonk het geluid van de vakbond ook door in de krant en was er ruimte voor kritische ingezonden brieven.’

Herben keert terug naar zijn ergernissen over partijpolitieke benoemingen in de ambtelijke top en hoe dat zijn werk als hoofdredacteur bemoeilijkte:

‘Onze reportages werden tegengehouden, of doorgespeeld aan bevriende journalisten. Ik ergerde mij aan politieke spelletjes en het gebrek aan loyaliteit ten opzichte van het defensiepersoneel. Laten we wel wezen, sinds 1977 werd de godganse overheid volgestopt met mensen van de pvdA. Dat heeft geduurd tot Rutte II.’

Hoe leidde ergernis over de politieke kleur van uw collega's u ertoe om zelf kleur te bekennen?

'Er speelde meer. Ik had in 1993 in mijn woonplaats de werkgroep Leefbaar Linschoten opgericht. Juist omdat ik hechtte aan mijn neutraliteit koos ik er bewust voor geen politieke partij op te richten. We zetten ons in voor het behoud van een bibliotheek en groenvoorzieningen. Het lokale CDA ging achter ons staan, maar eenmaal in het college liet de CDA-wethouder zich niks meer gelegen liggen aan zijn eerdere opvattingen. Met een pressiegroep kwamen we er dus niet. En toen in 2001 Leefbaar Nederland opkwam, kreeg ik vragen vanuit de lokale media: "Wat gaat u doen?" Zo rijpte het idee om me aan te melden bij Leefbaar Nederland.'

U solliciteerde naar een plek op de kandidatenlijst van Leefbaar Nederland. Waarom lukte dat niet?

'Ik wilde graag de defensie- en buitenlandspecialist van de partij worden. Dat vond ik interessant. Maar Leefbaar Nederland vond defensie niet belangrijk. Ik weet dat de grote Willem van Kooten zei: "Defensie is geen prioriteit voor Leefbaar, de JSF wordt de Betuwelijn." Met het anti-JSF-standpunt kon ik nog best leven, maar dat defensie geen prioriteit vormde, gaf voor mij de doorslag. Ik vond het ook een amateuristische club waar ik als defensiespecialist niet aan de bak zou komen. Uiteindelijk ben ik maar twee weken lid geweest.'

Hoe kwam u dan bij de LPF terecht?

'Ik werd op een gegeven moment gebeld door Chris Thünnessen, een miljonair en vastgoedmagnaat, zoals dat netjes heet. Hij was bevriend met mijn oudere broer Gerard, ze zaten samen op de mulo. Chris kwam regelmatig bij ons thuis. We draaiden samen de lp's van The Beatles, The Rolling Stones, de jaren zestig. Chris belde mij dus op. Ik had hem in geen jaren gezien. "Jij bent toch weg bij Leefbaar Nederland? Weet je dat ik daar een ton in gestoken heb op verzoek van Harry Mens?" Ik zeg: "Dat is dan jammer." Chris zei: "Harry vraagt of ik er weer een ton in wil

steken, al zijn het nu wel euro's, dus dat is twee keer zoveel." Ik zeg: "Hoezo?" Ze wilden een doorstart maken met de Lijst Pim Fortuyn. Ik dacht: als dat dezelfde amateuristische bende is als bij Leefbaar Nederland, dan is het geen goede investering. Ik vroeg waarom hij überhaupt geld wilde steken in een politieke partij. Chris zei: "Ik vind dat Nederland sowieso wat veiliger kan." Ik zei: "Zo charitatief heb ik jou nooit ingeschat." "Nou Mat," zei hij, "ik bezit achtduizend woningen in Den Haag en Rotterdam, als die wijken verloederen, verloedert ook mijn bezit. Als die wijken verbeteren en je kan weer veilig over straat in de Schilderswijk en in Spangen, dan is mijn bezit ook meer waard." Dat vond ik een plausibel antwoord. Toen vroeg Chris: "Wil jij je aanmelden bij Pim Fortuyn?" "Waarom?" vroeg ik. "Dan weet ik uit eerste hand of die investering verstandig is." Ik: "Ja, dat is een hele lastige, ik heb net thuis verteld dat ik stop met de politiek." "Als je er nou gewoon naartoe gaat, als het je niks lijkt, doe je het niet, maar proef even: werken ze serieus aan een nieuwe partij? Want ik zie het wel zitten met die Fortuyn." Ik ging akkoord waarop ik weer *De verweesde samenleving* van Fortuyn uit de bibliotheek leende, een boek vol goede ideeën, het zat goed in elkaar.

In februari ging ik naar De Kubus, het hoofdkantoor van de LPF in Rotterdam. Ze bestonden veertien dagen en draaiden al op volle toeren. Peter Langendam ontving mij, een zeer intelligent man. Ergens kwam hij me bekend voor. Later vertelde hij me dat hij lid was van een Amsterdamse vrijmetselaarsloge. Het klikte direct en daarna riep hij Pim erbij. Die zag natuurlijk een ambtenaar met een snor. Zoals Martin Brill het beschreef, mijn piccalilly-kleurige broek en mijn ruitjescolbert. Peter zei: "Dit is Mat Herben, die kan ons helpen met communicatie en kan ook op de lijst." We raakten aan de praat en toen ging het over dat beruchte artikel waarin stond "De islam is een achterlijke cultuur". Ik vroeg wat er werkelijk gebeurd was. Pim zei: "Ik heb een uitvoerig interview gegeven en gezegd dat je de situatie

uitvoerig in ogenschouw moet nemen. In onze ogen is de islam een achterlijke cultuur maar in hun ogen zijn wij verdorven en van God los.” Die nuance is er volledig uitgehaald door *de Volkskrant*. Ik zei: “Dat had je toch kunnen weten? Vanaf nu ga je nooit meer een dragend interview geven aan *de Volkskrant*. Alle lezers van die krant zijn ongeneeslijk Partij van de Arbeid of GroenLinks, zelfs met een goed interview win je dus geen enkele stem. Het afbreukrisico is echter gigantisch.” Toen moest hij wel lachen. De GPD-bladen in Nederland hebben een oplage van twee miljoen, ik zei: “Realiseer je je wel dat die veel belangrijker zijn dan *de Volkskrant* en *NRC*?” Sindsdien hebben we alle primeurs aan de GPD of regionale kranten gegeven.’

Toen won u zijn vertrouwen?

‘Ja, hij zei: “Je hebt gelijk.” Ik zei: “Het eerste wat we gaan doen is een herdruk maken van je boek *De verweesde samenleving*.” Toen zei hij tegen Peter Langendam: “Haha, eindelijk iemand die mijn boeken gelezen heeft.” Toen was ik ineens zijn woordvoerder.’

De ideeën van Fortuyn over defensie waren best ingrijpend, hij wilde geen land- en luchtmacht en alleen een marine. Kon u daarmee leven?

‘Dat wordt vaak verkeerd begrepen. Lees maar eens oude columns van hem terug. Pim had een heel romantisch idee van de krijgsmacht. Hij dacht dat het heel eervol zou zijn als iedereen in een matrozenpakje rondliep. Hij schrijft ook in het verkiezingsprogramma dat hij een eenhoofdige leiding wilde en geen verschillende krijgsmachtdelen met stammenstrijd. Hij noemde die leiding “de admiraliteit”. De luchtmacht bleef dus bestaan maar werd de marineluchtvaartdienst. De landmacht werd onderdeel van het Korps Mariniers. Dat was zijn idee. In *De puinhopen van acht jaar Paars* schreef Pim het onhandig op, waardoor het idee ontstond dat hij alleen nog de marine wilde handhaven. Hij was ook tegen interventies in buitenlandse conflicten. Ik vond vredesmissies belangrijk. Ik heb nadien nog wel over zijn mening nagedacht. Toen de uitzending naar Uruzgan

op de agenda stond, heb ik mij fortuynistisch opgesteld. Waar ik eerst twijfelde aan zijn oordeel heb ik achteraf mijn ongelijk moeten erkennen. Je moet goed oppassen waar je aan begint.’
Ergens lijken Fortuyn en u op elkaar, beiden een katholieke achtergrond en zeer belezen, aan de andere kant bent u een onvermoeibare brugbouwer en hij meer een man van de confrontatie en de provocatie.

‘Dat beeld wil ik corrigeren. Tijdens de coalitievorming in Rotterdam zei hij tegen mij: “Je moet nooit je onderhandelingspartner het vel over de neus halen.” Hij stelde zich wel provocerend op, maar dat wil niet zeggen dat hij niet bereid was tot compromissen. Dat was hij wel degelijk. Ik ben niet in alles hetzelfde, maar ik heb veel van hem geleerd. Ik ben door Pim meer gaan letten op het gedrag van mensen. Er is een groot verschil tussen wat mensen zeggen en wat ze doen. Bij politieke conflicten lijkt het vaak dat het gaat om inhoudelijke meningsverschillen. Linkse partijen zijn heel bedreven in het toedekken van ruzies met politieke standpunten. Dat is gelul, het gaat bijna altijd om verstoorde persoonlijke verhoudingen. Het gaat om het menselijk gedrag, dat is de les van Pim.’

Heeft u weleens ruzie met Fortuyn gehad?

‘Eén keer maar. Als je hem tegemoetkomt, of je denkt met hem mee, je valt hem niet aan, dan valt hij jou ook niet aan. In de campagne was hij zeker provocatief naar de mensen die hem neersabelden, dan was hij ongenadig. Onze enige ruzie ging over de presentatie van de kandidatenlijst in De Kubus. Kort ervoor was trouwens het taartincident in perscentrum Nieuwspoor, dat ik toen niet alert was, daar ben ik nog steeds ziek van. Ik stond met mijn rug naar de zaal, een fotograaf stapt opzij en die taartgooiers schieten erdoor. “Mat Herben heeft bewust ruimte gemaakt voor de taartgooiers,” zeggen complotdenkende tegenstanders dan.’

En waar ging die ruzie dan over?

‘Voor de presentatie van de lijst in De Kubus in Rotterdam had ik een draaiboek gemaakt. Interviews waren gepland en ik

had voor Pim over iedere aanwezige kandidaat een statement van twee regels opgesteld: “Joost Eerdmans, gaat Nederland helpen veiliger te maken”, et cetera. Wat doet ie? Pim houdt zich niet aan die tekst. Dat is niet erg als hij het uit zijn hoofd zou weten, maar hij riep dan gewoon: “Hans Smolders, waar ben je?” Die stond naast hem. Dat gebeurde meermaals, dat er mensen vlak bij hem stonden die hij niet kende, omdat hij ze nog niet persoonlijk ontmoet had. Die waren door Langendam beoordeeld en aangenomen. Een rampzalige vertoning, een partijleider die zijn eigen mensen niet herkent. Bovendien gaf hij de volledig onvoorbereide kandidaat-Kamerleden de microfoon en zei: “Vertel maar wie je bent.” Sommige deden dat luchtig, andere stonden te schutteren. Jim Janssen van Raaij hing half dronken in de vensterbank. Ik zei: “Als het zo gaat, kap ik ermee. Als *NOVA* fout wil, hoeven ze alleen maar die aangeschoten Van Raaij in beeld te brengen, dat hij in de taxi wordt afgevoerd door ons, dit kan gewoon niet, werkelijk.” De volgende persconferentie die we hadden, begon Pim sarrend: “Ik moet van mijn persvoorlichter zeggen dat...” Haha. Ik lachte als een boer met kiespijn, daarna liep alles lekker.’

Luisterde Fortuyn daarna naar uw aanwijzingen?

‘Gelukkig wel, want we moesten ons toen voorbereiden op een optreden bij de *Soundmixshow*, met Henny Huisman en consorten. Uiteraard hadden zijn manager Albert de Booij en ik weer een draaiboek gemaakt en gezegd: “Op die tribune zitten onze mensen, daar is een catwalk, jij komt daar te zitten met Rosenmüller,” enzovoort. “Als die vraag gesteld wordt, zou je dit kunnen zeggen.” Weten waarin je terecht komt, is belangrijk en vergt een gedegen voorbereiding. Tijdens de *Soundmixshow* zat hij zo goed in zijn vel, dat was een keerpunt. De rest zat veelal te schutteren, die waren niet voorbereid. Vanaf dat moment konden we lezen en schrijven met elkaar.’